

Милена М. Стојановић
Ана Марија Б. Остојић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Студенти докторских студија

УДК 811.134.2:373
811.134.2:801
DOI 10.46793/Uzdanica21.3.111S
Оригинални научни рад
Примљен: 23. август 2024.
Прихваћен: 6. децембар 2024.

ДВОСЛОЖНЕ ИМЕНИЦЕ ШПАНСКОГ ПОРЕКЛА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ – ЛИНГВОКУЛТУРОЛОШКИ И ПРОЗОДИЈСКИ ПРИСТУП

Айстїраќїї: У овом истраживању анализирани су поједине двосложне именице шпанског порекла у српском језику (27) помоћу ексцерпираних речничких грађе *Речника српскога језика* Матице српске (93) и других релевантних речника шпанског језика. Анализу су чинила два методолошка поступка: асоцијативни упитник и питања у вези са ставовима испитаника. Онлајн-анкетом заснованом на асоцијативности желело се доћи до закључка о томе каква је свест српске лингвокултурне заједнице о појединим двосложним именицама које су предмет истраживања за које се унапред претпоставило да могу садржати стереотипе и предрасуде. Помоћу употребе двосложних именица шпанског порекла у односу на синонимне именице домаћег порекла, као и питања у којој мери су именице које су предмет истраживања прозодијски адаптиране желело се дознати у којој мери су одговори испитаника у вези са стереотипима и предрасудама. Резултати су показали да предрасуде и стереотипи нису заступљени у већој мери и да највећи проблем представља непознавање семантике појединих примера (нпр. *џинџо*, *манџрил*). Прозодијски, двосложне именице шпанског порекла у српском језику углавном су адаптиране те субјекти немају предрасуда, али се губи поста акценатска дужина у моделу *крајкоулазни акценат* + *јосї акценатска дужина*. Ипак, поједини примери етимолошки су изненадили испитанике попут примера типа *џїар* и *лїа*.

Кључне речи: лексикологија, хиспанизми, прозодија, акценат хиспанизама, речи страног порекла, лингвокултурологија, културолошки маркирана лексема.

1. УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Сваки језик има културолошки кључне речи и сопствени модел концептуализације па је и однос *језик – мишљење – култура* антропоцентричног карактера. Мноштво је радова како из лингвистике, тако и из лингвокултурологије на ову тему. Зато се у овом истраживању инсистира на том односу када је реч о лексици српског језика која садржи позајмљенице из шпанског. Ипак, мноштво изазова прати ову тему.

У књизи *Речи, значења и методологија* А. Вјежбицка примећује да није само домен материјалне културе човека садржан у речницима, већ и вредности (о којима је и писао Ј. Бартмињски), ставови и идеали, емоције, иако се, наводи ауторка, „речи не подударају семантички у језицима”¹ (Вјежбицка 2014: 9). То је први изазов.

Други изазов са којим се човек може сусрести пажљивим ишчитавањем речника и приручника српског језика јесте питање шта се под појмом *хиспанизам* подразумева. Када се погледа неколико њих, попут *Великог речника сџраних речи и израза* (Клајн, Шипка), *Лексикона сџраних речи и израза* М. Вујаклије, *Матичиних Речника* и *Речника САНУ*, прво што се примети јесте чињеница да се поједине лексеме „шпанског” порекла бележе као *шп.* / *џрч.* или *шп.* / *лајп.* или *шп.* / *џр.*, што фрустрира уколико се жели нпр. испитати какав став српска лингвокултурна заједница има према појединим речима шпанског порекла, што је, рекло би се, прилично једноставно питање. Дакле, човек који није филолог и не зна да су лексеме шпанског порекла у српски језик углавном стизале преко језика посредника може бити збуњен где је шпански језик посредник, а где је изворни.

2. ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Ј. Рајић у раду „Хиспанизми у српском језику” примећује да су „многе позајмљенице шпанског порекла или ’увеzene’ преко шпанског у друге језике стизале у нашу средину најчешће преко француског, италијанског или немачког језика” (Рајић 1995: 243), те је квалификатор *шп.* у српском језику посебно важан, јер, сматра Ј. Рајић, „за одређивање порекла речи није довољно само познавање фонетских, морфолошких и етимолошких чинилаца, већ је у великој мери неопходан увид у историјски, политички и културни контекст у којем је реч настала” (Рајић 1995: 245–246). Зато је драгоцен помоћ хиспаниста јер олакшава „читање” речника и приступ теми. Речници попут САНУ и *Речника српскога језика* Матице српске наводе, углавном, језик преко којег је лексема пренета у српски, а „одреднице које се односе на друштвено-историјски и политички амбијент, регионални колорит, флору, фауну, природне појаве и географске особености представљене су као хиспанизми” (Рајић 1995: 244).

Бавећи се питањем хиспанизама као аутохтоних шпанских речи, или речи сачињених на корену других речи страног порекла, Ј. Рајић (1995) примећује да „шпански није био само пуки посредник, већ је утицао на стварање новог значења и на фонетски, морфолошки и графички облик речи” (Рајић 1995: 243).

¹ „words don’t match semantically across languages”

Као полазиште овог истраживања послужиле су поједине двосложне именице којима речници српског језика бележе ознаку *шш*. без обзира да ли поред себе имају и неку другу. Пажња се усмерава на стереотип као важан сегмент лингвокултуролошких истраживања у креирању језичке слике света. Према В. Лиману, на кога се позива Ј. Бартмињски у књизи *Језик – Слика – Свет*, стереотип има психолошку и друштвену функцију. Он је, сматра Ј. Бартмињски, „емоционално набијен” (Бартмињски 2011: 172), „устаљен у колективном памћењу” (Бартмињски 2011: 192) и интерпретира се помоћу појма конотације.

Стереотипи се могу на различите начине анализирати, па се занимљивим чини релација стереотип – прозодијски модус. Наиме, познат је прозодијски аксиом да су двосложне именице страног порекла у српском језику адаптиране, имајући у виду мали број слогова па се, у овом истраживању, креће од става да уколико двосложна именица шпанског порекла није прозодијски адаптирана, то значи да у себи садржи стереотип дат на релацији наше–страно. Жели се рећи да човек, захваљујући мишљењу, има субјективни доживљај неке лексеме, па уколико има предрасуду, оклеваће да такву лексему изговори према стандардној прозодијској норми.² Отуда оправдање за лингвокултуролошки приступ теми.

3. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА

Како би се дошло до одговора, коришћена је онлајн-анкета, у којој су корисници друштвене мреже Фејсбук одговарали на унапред постављена питања. Питања су била отвореног и затвореног типа, дихотомна, у форми тврдњи и недовршених реченица. Анкету је попунило 134 испитаника, од којих 102 субјекта женског пола (76,1%) и 32 мушког (23,9%). Највише испитаника било је старости до 18 година, њих 80 (59,7%), а затим следе испитаници од 18 до 30 година, 37 њих (27,6%). Испитаника између 31 и 43 године старости било је 8 (6%), између 44 и 56 година 6 (4,5%), док је најмање било пензионера, 3 (2,2%). Ареално, највише испитаника било је из Београда – 100 (74,6%), а затим из централне Србије – 13 (9,7%), из јужне

² У последње време, овој појави сведочи мноштво примера. Најочигледнији пример јесте лексема лат. порекла *конишкенџи*, која је на друштвеним мрежама показала противљења корисника стандардној прозодијској норми. Не треба заборавити да постоји и струја оних који се залажу за ревизију вук–даничићевске акцентуације, јер у пракси, најчешће, речи страног порекла без обзира на број слогова људи изговарају супротно стандардној прозодијској норми. Занимљиво би било истражити који су разлози тој појави, претпоставивши да узрок томе, поред осталог, јесте и лингвокултуролошке природе. У овом истраживању креће се од тог става.

Србије – 9 (6%), западне Србије – 6 (4,5%), Војводине – 5 (3,7%), а најмање их је било из источне Србије – 2 испитаника (1,5%).

Упитник су чиниле три групе питања у вези са двосложним именицама шпанског порекла у српском језику. Прву групу чинио је асоцијативни тест, који је компаративно поредио резултате добијене методом слободних асоцијација и податке у асоцијативним речницима (АРСЈ и ОАРСЈ) и другим релевантним речницима шпанског језика. Асоцијативни тест показао се целисходним приликом реконструкције језичке слике свести српске лингвокултурне заједнице у вези са циљевима истраживања. Другу групу питања чинила су питања употребе фреквентних двосложних именица шпанског порекла са синонимним именицама домаћег порекла. На тај начин желело се дознати да ли је код српске лингвокултурне заједнице фреквентнија употреба синонимних именица шпанског или српског порекла како би се из тих премиса употпунила језичка слика света. Трећи део чинио је аудитивни тест. Желело се сазнати какав је прозодијски став субјекта према двосложним именичким хиспанизмима у српском језику, као и да ли су их поједини примери именица изненадили када је реч о етимологији, имајући у виду њихову фреквентност употребе у српском језику и семантику.

4. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Анализа фреквентних двосложних именица шпанског порекла у српском језику, на основу ексцерпираних грађе *Речника српског језика* Матице српске, обухватила је 93 именице од којих је 27 двосложних. Анализиране из трију равни, са циљем да се дозна какав став о двосложним именицама шпанског језика има српска лингвокултурна заједница, ове именице су показале следеће.

Прво, компаративно посматране у речницима и приручницима коришћеним током истраживања, етимолошки двосложне именице шпанског порекла садрже најчешће ознаке *ши*. / *нем*, *ши*. / *лаи*, *ши*. / *иша*, *ши*. / *иер*, *ши*. / *фра*, *ши*. / *иор*, *ши*. / *хол*, *ши*. / *иур*., показујући да је пут ових лексема у српски језик био углавном преко језика посредника.

Анализа асоцијативног теста методом слободних асоцијација тичала се три лексеме шпанског порекла за које се унапред претпоставило да у свести испитаника могу садржати предрасуде и стереотип. Анализа стимулуса показала је да код испитаних субјеката углавном нема предрасуда и стереотипа, а да тамо где се срећу разлог треба тражити у слабом познавању историје, културе и цивилизације древних Астека, односно у слабом познавању семантике лексеме *конџраш* која изворно означава „онога који се супротставља владајућој идеологији”. Асоцијати *конџраш* и *мачо* показују и контактне синониме који најчешће јесу странага порекла (нпр. *инаи* / *инација*, *намћор*;

фрајер, алфа, маскулинијет). Имајући у виду да је највећи део испитаника чинила средњошколска популација, овај податак посебно је драгоцен јер он говори о ставу према речима страног порекла уопште.

Без обзира на малобројност у *Речнику српскога језика* Матице српске, двосложни именички хиспанизми постоје у српском језику без превише културолошких наноса негативно маркираних односом датим на релацији наше–страно.

Када се паралелно посматрају двосложне именице шпанског порекла и синонимне именице домаћег порекла, како би се видело да ли лингвокултуролошки фреквентнија употреба хиспанизама нужно значи одсуство стереотипа, закључује се да корисници, у зависности од лексеме, углавном немају негативан став према двосложним хиспанизмима у српском језику, па отуда на скали конкурентности често монополистички карактер заузме хиспанизам (нпр. *џиџар, кањон*), али дешава се да поједини двосложни хиспанизми јесу семантички непознати испитаницима (нпр. *џамџа*), па отуда бурне реакције и негодовања по питању коришћења те лексеме. Ипак, посебно занимљивим чини се питање зашто је *џамџа* у односу на *кањон* потпуно непозната српској лингвокултурној заједници, имајући у виду рељеф српске територије.

Истраживањем се потврдило да српска лингвокултурна заједница у високом проценту има флексибилан став према позајмљеницама, где спадају и хиспанизми, па је отуда 51% за, док је 16% против њих, јер „српски језик је леп и без њих”. Ипак, 15 средњошколаца (од укупно 80) као и 18 студената (од укупно 37) никада није размишљало о овом питању (24%), што је веома занимљив податак, док 9% сматра да када постоји синонимна реч српског порекла, не треба користити хиспанизам. Такође, испитаници су показали да су их именице *џиџар* и *лиџа* највише етимолошки „изненадиле”.

Резултати аудитивног упитника показују да двосложне именице шпанског порекла у српском језику акценатског модела *крајикоузлазни акценат* + *посџакценатска дужина* у српској лингвокултурној заједници следе стандард. Истраживање показује константу, тенденцију губљења поста акценатске дужине. Ипак, нема драстичног одступања од прозодијске норме, што је показатељ да стереотипи двосложних именица шпанског језика нису доминантни. Анализа дублета показује да се користе у подједнакој мери оба облика на истом ареалу, али истраживање и ту показује занимљиву ситуацију, попут оне да највише Београђана лексему *манџрил* изговара са поста акценатском дужином. Тако резултат показује однос 52 : 100, што је само по себи занимљиво.

5. ДИСКУСИЈА

5.1. АНАЛИЗА АСОЦИЈАТИВНОГ УПИТНИКА ПОЈЕДНИХ ДВОСЛОЖНИХ ИМЕНИЦА ШПАНСКОГ ПОРЕКЛА У СРПКОМ ЈЕЗИКУ

Асоцијативним тестом биле су обухваћене двосложне именице шпанског порекла за које се унапред претпоставило да могу садржати стереотипе и предрасуде. Испитаници су наводили прву асоцијацију која им падне на памет на стимулусе *Асиџек*, *кониџраш* и *мачо*. Анализа фреквентности асоцијата подразумевала је ординалну скалу првих десет, а резултати показују следеће.

На стимулус *Асиџек* најфреквентнији асоцијат је *гревни народ у Америци* (17), а затим следе *Не знам* (6), *Индијанац* (5), *Јужна Америка* (4) и *човек из Мексика* (4), док су са 3 асоцијата били *Инке*, *вајџра*, *џлеме* и *хороској*, као и омисије. Асоцијати *камен* и *Маје* имали су по 2 реакције.

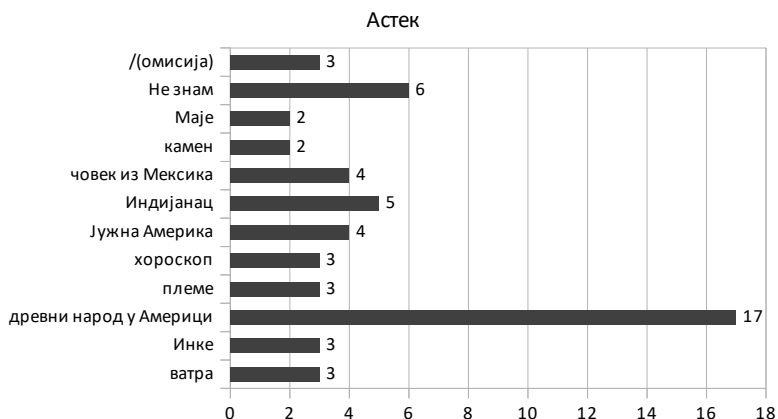
Када се погледају речници, попут АРСЈ и ОАРСЈ, „припадник народа старе мексичке цивилизације” своје место налази једино у ОАРСЈ као реакција на стимулус *џушеван* па ово истраживање нуди својеврсну допуну асоцијативним речницима. Анализа показује да не постоји негативна маркираност, стереотипи, ни предрасуде, али показује да је испитаницима овај стимулус семантички нејасан. Отуда фреквентност асоцијата *Не знам* (6), али и омисија (3).

Према речнику Шпанске краљевске академије (РАЕ, шп. РАЕ), лексема *azteca* води порекло из лексеме *aztécatl*, из домородачког језика наватл (в. Павловић Самуровић 1993: 15–16), која значи „habitante de Aztlan” (РАЕ 2024), односно „становник Астлана” у преводу на српски језик. Ова лексема преводи се као властита именица *Асиџек*, као придев *асиџечки/-а/-о*, или као синтагма *асиџечки језик*. Речник РАЕ нуди следећа значења ове лексеме: „**1.** прид. мексички / -а / -о, **2.** прид. О особи: од етничке групе која је насељавала митски Астлан. **3.** Који припада или је у вези с древним Астецима. **4.** прид. наватл (који припада језику наватл). **5.** м наватл (језик)³” (РАЕ 2024), док речник *Клаве* (шп. *Clave diccionario de uso del español actual*) наводи следећа значења: „прид. / и. **1** Од древног аутохтоног народа који је културно и економски доминирао на садашњој мексичкој територији између 15. и прве четвртине 16. века [...] и.м. **2** Аутохтони језик овог народа⁴” (Гарсија Маркес 2012: 241). Ево приказа резултата истраживања за овај стимулус.

³ „1. adj. mexicano. 2. adj. Dicho de una persona: Del grupo étnico que habitó el mítico Aztlán. 3. adj. Perteneciente o relativo a los antiguos aztecas. 4. adj. náhuatl (|| perteneciente a la lengua náhuatl). 5. m. náhuatl (|| lengua).”

⁴ „adj.inv./s.com. 1 De un antiguo pueblo indígena que dominó cultural y económicamente en el actual territorio mexicano entre los siglos xv y primer cuarto del xvi [...] s.m. 2 Lengua indígena de este pueblo [...].”

Графикон 1. Резултати фреквентности асоцијата на стимулус *Астек*

На стимулус *конџраш* најфреквентнији асоцијат је *сујројан/сујројаносић* (25), а затим *инаић/инација* (5)⁵, док по 3 реакције имају асоцијати *намћор*, *џврдоглав* и *Не знам*. Латинизам *ојоненџ* има фреквентност 2 на ординалној скали, као и *боксер*, *џежак човек* и *јројивник*. Овој цифри додају се и омисије (2), а субјективни став садржи асоцијат *ја* (1). Појава речи страног порекла на стимулус *конџраш* попут *инаић/инација*, *намћор*, *боксер* и *ојоненџ* јесте предиктор да маркирана именица страног порекла у односу на синоним домаћег порекла у себи садржи културолошки позитиван став у вези са позајмљеницама у српском језику.

Стимулус *конџраш* није наведен у АРСЈ, али јесте у ОАРСЈ као реакција на стимулус *инаић* (7), *хладно*, *ојјор*, *јреисџијиваџи* (1). Према *Речнику српскога језика* Матице српске, *конџраш* је „онај који се супротставља владајућој идеологији; уопште онај који се свему противи”, док код Б. Герзића у *Речнику српског жаргона* ова лексема поред примарног садржи и „2. *сјорџ*. играч добар у контранападу”, односно „3. хомосексуалац. в. **педер**”.

Према речнику РАЕ, шпанска лексема *contrariol/contraria* води порекло из латинског *contrarius*. Претпоставља се да је лексема *конџраш* у српском језику настала управо од ове шпанске лексеме, што би, према *Шпанолско-српскохрватском рјечнику* В. Виње и Р. Мусанића, у преводу подразумевало „прид. противан, супротан; опречан; неповољан; м. фиг. штеточина ж.;

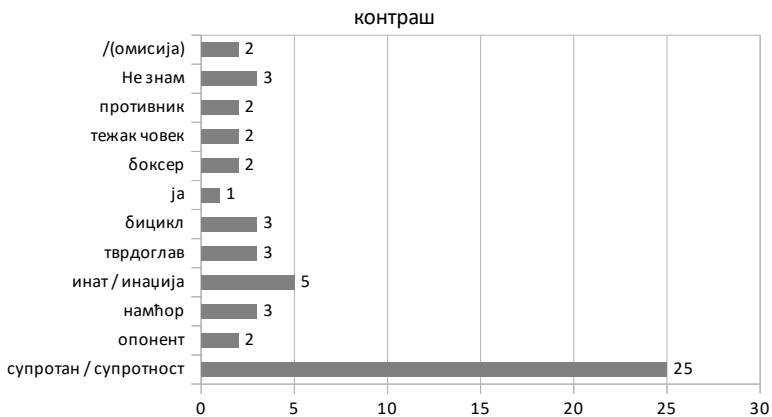
⁵ Посебно је занимљив асоцијат *инаић*. Ова лексема турског порекла одомаћена је у српском језику, наводи М. Ђинђић у раду *Туризми у савременом српском књижевном језику (семантичко-деривациона анализа)*. Налази се у оба асоцијативна речника (АРСЈ и ОАРСЈ). Резултати АРСЈ наводе да је најфреквентнији асоцијат *јркос* (144), а затим следе *џврдоглавосић* (69) и *Срби* (32). Ипак, ОАРСЈ наводи да су на реакцију *инаић* први стимулуси *Срби* (13), па *бунић* (7), затим *српски* (5) итд. То показује да она у свести српске лингвокултурне заједнице има обресе културолошког наслеђа.

м. и ж. противник м.; парничар м.; непријатељ м.; м. противно с, супротно с; запрека ж. [...]” (Виња, Мусанић 1971: 253). Речник *Клаве* објашњава појам *contrario/contraria* као „прид. **1** Који / -а / -е штети или наноси штету [...]. прид. / -и. **2** Који / -а / -е се нечему противи [...] и. **4** Особа која се бори или је у сукобу с другом особом [...]”⁶ (Гарсија Маркес 2012: 550), док га речник РАЕ објашњава као:

1. adj. Dicho de una persona o de una cosa: Que se muestra completamente diferente a otra o se encuentra en el otro extremo. 2. adj. Dicho de una persona o de una cosa: Que está en total desacuerdo con alguien o con algo. 3. adj. Que daña o perjudica. 4. m. y f. Persona que tiene enemistad con otra. 5. m. y f. Persona que sigue pleito o pretensión contra otra. 6. m. y f. Persona que lucha, contiene o está en oposición con otra. 7. m. p. us. Impedimento, contrariedad.⁷ (РАЕ 2024).

Следећи графички приказ показује како су реаговали испитаници на овај стимулус.

Графикон 2. Резултати фреквентности асоцијата на стимулус *контраш*

На стимулус *мачо* најфреквентнији асоцијат је *мушкарац* (13), а затим *слаголед* (8) па *јак мушкарац* / дериват *мушкарчина* (5). Затим следе *заводник* (3) и *онај који се исмиче* (3), а *женскарони*, *фрајер*, *алфа* (2) / *карикирани*

⁶„adj. 1 Que daña o que perjudica [...] adj./s. 2 Que se opone a algo [...] s. 4 Persona que lucha o que está en oposición con otra [...]”

⁷„1. прид. О особи или предмету: Који/-а је потпуно другачији/-а од другог/друге или одлази у супротни екстрем. 2. прид. О особи или предмету: Који/-а је у потпуном неслагању с неким/нечим. 3. прид. Који/-а/-е штети или наноси штету. 4. м. и ж. Особа која је у непријатељству с другом особом. 5. м. и ж. Особа која води спор, или има нешто против друге особе. 6. м. и ж. Особа која се бори, супротставља, или је у сукобу са другом особом. 7. м. неуоб. препрека, сметња.”

маскулинији и *главни* (2) нису тако фреквентни. Занимљив је асоцијат *чај* (2) који показује, заједно са *слаголег* (8), да употреба лексема игра важну улогу код субјекта када на задати стимулус треба да реагују асоцијативно. Овај стимулус имао је најмање двоумљења (*Не знам* (1)) и омисија (1).

Речници попут *Речника српскога језика* Матице српске наводе лексему *мачо* као жаргон са значењем „1. добро грађен, привлачан мушкарац и велики заводник, прави мушкарац, мушкарчина”, а ОАРСЈ ову реакцију даје на стимулус *лејошан* (2); *туб, јак, Срби, тело* (1). Ипак, *Рјечник* Виње и Мусанића нуди разноврснија објашњења ове лексеме: „м. мужјак (код животиња); мушкарац; биљка ж. мушког пола; [...] фиг. глупан, будала ж. блесан [...] прид. фиг. снажан, јак, крепак; [...] *ромо* мазгов”.

Према речнику РАЕ, лексема *tacho* води порекло из латинског *mascūlus*. Овај речник нуди следећа значења ове лексеме:

1. m. Animal del sexo masculino. 2. m. mulo⁸. 3. m. En las plantas con individuos masculinos y femeninos, el que produce el polen para fecundar a otra planta de su especie. [...] 6. m. Hombre en que supuestamente se hacen patentes las características consideradas propias de su sexo, especialmente la fuerza y la valentía. 7. m. coloq. U. para dirigirse a una persona de sexo masculino. [...] 15. m. desus. Hombre necio. [...] 17. adj. p. us. Dicho de una cosa: Fuerte, vigorosa.⁹ (РАЕ 2024)

Речник *Клаве* нуди следећа значења лексеме *tacho*:

adj. 1 Con la fuerza, el vigor, la valentía u otras características consideradas tradicionalmente como propias del sexo masculino [...]. 2 Animal de sexo masculino [...]. 3 Planta que fecunda a otra de su especie con el polen de sus estambres [...].¹⁰ (Гарсија Маркес 2012: 1250).

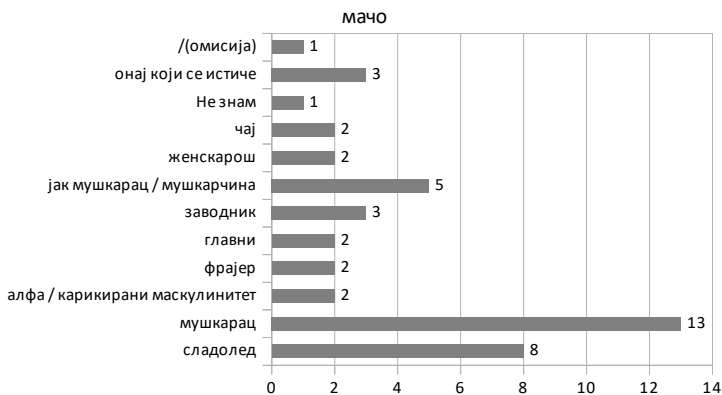
Следи графички приказ резултата на стимулус *мачо*.

⁸ ср. *мула*, али у речнику РАЕ ова лексема има значење и „Јака и снажна особа” (в. РАЕ 2024: mulo, la).

⁹ „1. м. Животиња мушког пола. 2. м. мула (в. објашњење у фусноти 9). 3. м. Код биљака с мушким и женским јединкама, који производи полен за оплодњу друге биљке исте врсте. [...] 6. м. Мушкарац код којег се наводно испољавају карактеристике које се сматрају својственим његовом полу, посебно снага и храброст. 7. м. жарг. У обраћању особи мушког пола. [...] 15. м. арх. Глуп, неразуман човек. [...] 17. прид. неуоб. О предмету / ствари: јак / -а / -о, снажан / снажна / снажно.”

¹⁰ „прид. 1 Мушки пол који се традиционално одликује снагом, јачином, храброшћу или другим особинама [...]. 2 Животиња мушког пола [...]. 3 Биљка која оплођује другу биљку исте врсте поленом из својих прашника [...].”

Графикон 3. Резултати фреквентности асоцијата на стимулус *мачо*

5.2. УПОРЕДНА АНАЛИЗА УПОТРЕБЕ ДВОСЛОЖНИХ ИМЕНИЦА ШПАНСКОГ ПОРЕКЛА СА СИНОНИМНИМ ИМЕНИЦАМА ДОМАЋЕГ ПОРЕКЛА

Када се од испитаника захтева да допуне исказе типа *Када чујем реч шпанског порекла X умеслио речи домаћега порекла Y, Z, ја...* како би се дознало постоји ли стереотип дат на релацији наше–страно који условљава да фреквентност инпута X буде нижа од Y, Z или је обрнуто, добију се следећи резултати.

Испитаници углавном немају негативан став према маркираној двосложној именици шпанског порекла у односу на немаркирани синоним домаћега порекла. На питање *Када чујем да неко користи „кањон”, а може да каже „кисура” ја...* добијају се фреквентни одговори о употреби исте лексеме (*Користим кањон* (25), *јер Леја је реч кањон* (2)). Мањи број субјеката *Користи оба* (9), а примећује се да су ове лексеме синоними (*Појмови имају исто значење* (1)). Пошто је реч одомаћена, један део испитаника је изјавио *Разумем* (3), али и *Чудно ми је* (2), док је само један испитаник рекао *Сирашно* (1), а неколико њих наводи *Не каже се ипак* (11). Ипак, реакција се среће када је семантичка страна именице непозната. На питање *Када чујем да неко каже „џампа”, а може да каже „џравнаџа сџеџа”,* неки од одговора су били: *Не разумем* (7), *Не знам значење* (9), *Пиџам иџа џо значи / Никад нисам чуо* (10), *Не користим* (5). Мањи део субјеката реагује бурно због ове именице шпанског порекла (нпр. *Будем зачуђен; Шокиран сам* (9) и *Буде ми лоше / Наљуџим се* (3)), док један део исказује индиферентност (нпр. *Не реџујем* (8), *Не знам иџа бџ урадио* (6)). Други део показује превласт конкурентног синонима (нпр. *Користим „сџеџа”* (8)). Занимљиве резултате дао је инпут *Када чујем да неко каже „џџар”, а може рећи „дуван” / „џљуџа”, ја...* јер показује да већина користи реч шпанског порекла (нпр. *Кажем џџара /*

циџарейџа (27)). Према *Рјечнику* Виње и Мусанића, лексема *cigarrillo* (изговор: *сиџарџило*, што упућује на лексеми *циџарилос* у српском) јесте оно што се у српском језику подразумева под лексемом *циџарейџа*, док лексема *cigarro* (изговор: *сиџеро*, што упућује на лексеми *циџар* у српском) може подразумевати различите ствари: *циџару*, *циџар*, али и *циџарейџу*, ако је реч о цигарети умотаној у папир за мотање дувана (ризлу) (Виња, Мусанић 1971: 214). Према шпанским изворима, речник РАЕ за лексеми *cigarrillo* наводи: „**1.** м. Мала цигара / цигарета од уситњеног дувана, умотана у папир за мотање¹¹”. Кад је реч о лексеми *cigarro*, наводи да ова лексема води порекло из мајанског језика (в. Павловић Самуровић 1993: 23–24), из лексеме *siyar*, те да се под њеним значењем подразумева следеће: „**1.** м. Смотуљак листова дувана, који се пали на једном крају и пуши на супротном. **2.** м. *cigarrillo*^{12,13}” (РАЕ 2024). Речник *Клаве* за лексеми *cigarrillo* наводи: „им. м. Мала и танка цигара / цигарета, направљена од уситњеног дувана и увијена у папир за пушење [...]. СИНОНИМ: *pitillo*¹⁴ (изговор: *пџиџџило*; ср. *циџарейџа*; в. Виња, Мусанић 1971: 804)” (Гарсија Маркес 2012: 467), док за лексеми *cigarro* наводи:

s.m. **1.** Rollo o cilindro de tabaco, que se enciende por un extremo y se fuma por el otro, especialmente el pequeño, hecho con picadura y liado con papel de fumar (...). **2. II cigarro (puro).** s.m. El que se hace enrollando hojas de tabaco y no tiene filtro (...). SINÓN.: *puro*.¹⁵ (Гарсија Маркес 2012: 467).

Имајући у виду да већину у овом истраживању чини средњошколска популација, не чуди чињеница што се овај синоним стилски функционално раслојава, па отуда *џљуџа* / *џљуџица* (22), *Корисџим џарџон* (2), али и релативни синоним (*Корисџим*) *дуван*. (10). Један део испитаника делимично је индиферентан (нпр. *Не реџујем, али ми је чудно* (14), *Свеједно ми је* (6)). Средњошколци и студенти давали су и занимљиве одговоре попут *Не џуџим / Дуван је џиџеџан* (4), *Пџиџам џа да ли мора* (4). Мањи део испитаника исказао је негодовање не прецизирајући конкурент (нпр. *Исџравим џа* (9)).

Посебно занимљиве резултате дао је пример *Када чујем да неко каже „ранџер”, а може ређи „фармер” / „сџочар”, ја...* јер је показао утицај енглеског језика и добро познавање етимологије лексема (нпр. *Кажем фармер / Фармер исџо није наша реч* (34)). Мањина су они који предност дају речи

¹¹ „**1.** м. Cigarro pequeño de picadura envuelta en un papel de fumar.”

¹² в. фусноту бр. 11.

¹³ „**1.** м. Rollo de hojas de tabaco, que se enciende por un extremo y se chupa o fuma por el opuesto. **2.** м. cigarillo.”

¹⁴ „s.m. Cigarro pequeño y delgado, hecho con picadura y liado con papel de fumar [...]. SINÓN.: *pitillo*.”

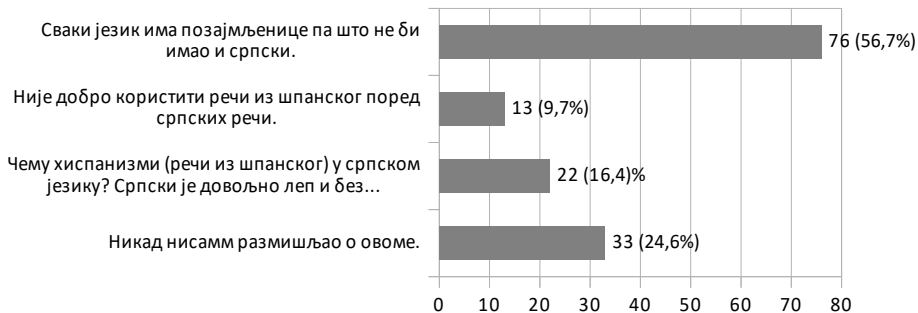
¹⁵ „им. м. **1.** Смотуљак или ваљак дувана, који се пали на једном а пуши на другом крају, посебно мали, направљен од уситњеног дувана и увијен у папир за пушење [...]. **2. II цџар.** им. м. Који се прави увијањем листова дувана и нема филтер. СИНОНИМ: *puro*.” (изговор: *џџро*; ср. *циџара*, *хавана*; в. Виња, Мусанић 1971: 845).

домаћег порекла па отуда *Кажем сељак / сѝочар / шѝалар* (16), која, поред примарног значења, садржи и негативну маркираност, културолошки обојену. Занимљив је и одговор *Ако је ранч за коње, леѝше звучи „ранч”* (2). Очекивани одговор без предрасуда био је *Ок ми је / Ја та разумем* (16), *Не реатујем / Не ѝримеѝим разлику* (14), *Не смеѝа ми / Сложим се са њим / Не ѝравим разлику* (6), док су у мањини реакције типа *Не разумем та* (6) и *Зачудим се / Чудим се* (5). Неодлучних одговора било је занемарљиво мало (*Не знам* (3)).

На основу наведеног, као и одговора на питање да изнесу став у вези са двосложним хиспанизмима у српском језику, закључује се да је 16% испитаника са ставом *Чему хиспанизми у српском језику? Наш језик је довољно леп и без њих*, а да 9% сматра да није добро користити хиспанизме поред синонима домаћег порекла. Ипак, највише испитаника (51%) сагласно је са тим да *сваки језик има ѝозајмљенице, ѝа шѝо их не би имао и српски*, а 24% је индиферентно према питању састава лексике српског језика чији један део чине и хиспанизми.

Графикон 4. Став испитаника у вези са хиспанизмима у српском језику

Мој став о речима из ШПАНСКОГ језика у српском је ...
134 одговора

Лингвокултуролошки, занимљиви одговори добијени су у делу анкете где се захтевало да се из низа примера издвоје оне двосложне именице шпанскога порекла које су етимолошки „изненадиле” субјекте, тј. фреквентне лексеме за које су мислили да нису хиспанизми. Низ су чиниле следеће лексеме: *лама*, *лиѝа*, *ѝума*, *силос*, *ѝанѝо*, *хунѝа* и *ѝѝар*. Резултат показује да су их највише изненадиле лексеме *ѝѝар* (19) и *лиѝа* (18). Изненађење је била и *ѝума* (13), али и *силос* (15), која је испитаницима *личила на ѝриѝам*, а било је и одговора *Нишѝа ме није изненадило* (7).

Инпут су чиниле и именице *ѝринѝо* и *лиѝаш*, а њихова етимологија и семантика посебно су изненадиле субјекте. Тако су, наводећи синониме, субјекти за именицу *ѝринѝо* навели следеће: *белаѝ*, *Американаѝ*, *чамуѝа*, *Мексиканаѝ*, *сѝранаѝ*, *мафијаѝ*, *неко вође*, *ѝесма*, *дрво*, *добѝѝник*, *ѝандур*, *змија*,

риба, њас итд. Мањи део испитаника навео је да је *џринџо* колоквијално име у Мексику за *џиранца*.

Према *Рјечнику* Виње и Мусанића, *џринџо/џринџа* подразумева „прид. фам. презр. стран, туђ: м. и ж. странац м.; (*амер*) странац, у првом реду Енглеz или Сјeverоамериканац; фам. неразумљив језик” (Виња, Мусанић 1971: 524). Шпански извори коришћени за потребе овог рада, речници РАЕ и *Клаве*, наводе да је порекло лексеме *gringolgringa* непознато. Речник РАЕ нуди следећа значења ове лексеме:

1. adj. coloq. Extranjero, especialmente de habla inglesa, y en general hablante de una lengua que no sea la española. 2. adj. coloq. Dicho de una lengua: extranjera. 3. adj. *Bol., Chile, Col., Cuba, Ec., El Salv., Hond., Nic., Par., Perú, Ur. y Ven.* estadounidense. [...] a veces en sent. despect. 4. adj. *Ur.* inglés (|| natural de Inglaterra). 5. adj. *Ur.* ruso (|| natural de Rusia). 6. m. y f. *Bol., Hond., Nic. y Perú.* Persona rubia y de tez blanca. 7. m. coloq. Lenguaje ininteligible.¹⁶ (РАЕ 2024).

Речник *Клаве* нуди нешто скромније објашњење: „им. презр. Особа рођена у Сједињеним Америчким Државама (у америчкој земљи) [...]”¹⁷ (Гарсија Маркес 2012: 1008).

5.3. АНАЛИЗА АУДИТИВНОГ ТЕСТА: ПРОЗОДИЈСКА АДАПТИРАНОСТ ДВОСЛОЖНИХ ИМЕНИЦА ШПАНСКОГ ПОРЕКЛА У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Ово истраживање покренуло је и питање да ли прозодијска адаптираност појединих именица шпанског порекла јесте у лингвокултуролошкој корелацији, тј. постоје ли стереотипи дати на релацији наше–страно због које би се изговорена лексема према супстандарду сматрала последицом постојања стереотипа и предрасуда без обзира на ареал. Овим истраживањем није била обухваћена прозодијска анализа двосложних именица домаћег порекла како би се закључци таквог истраживања поредили са именицама страног порекла. Уколико би се показало да су на дијалекатском подручју које чини стандардну прозодијску норму именице домаћег порекла у складу са нормом, то би упутило на питање стереотипа и предрасуда према двосложним именицама шпанског порекла. Такође, нису компаративно прозо-

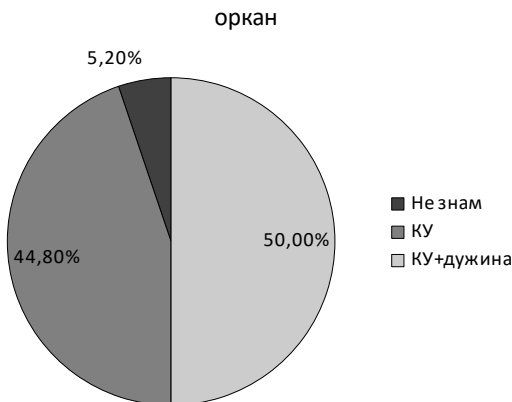
¹⁶ „1. прид. колок. Странац, посебно с енглеског говорног подручја, и уопште говорник језика који није шпански. 2. прид. колок. О језику: страни. 3. прид. *Боливија, Чиле, Колумбија, Куба, Еквадор, Ел Салвадор, Хондурас, Никарагва, Парагвај, Перу, Уругвај и Венецуела*: становник САД. [...] понекад у презр. смислу. 4. прид. *Уругвај*: Енглеz (|| из Енглеске). 5. прид. *Уругвај*: Рус (|| из Русије). 6. м. и ж. *Боливија, Хондурас, Никарагва и Перу*: Плава и особа беле пути. 7. м. колок. Неразумљив језик.”

¹⁷ „s. *desp.* Persona nacida en los Estados Unidos de América (país americano) [...]”

дијски анализирана два система (шпански и српски) како би се, евентуално, показало да један има прозодијског утицаја на други. Анализа је обухватила акценат лексема *кондор*, *мандрил*, *ранчер*, *кањон*, *оркан* и *цијар*. Резултати показују следеће.

Анализа је обухватила две прозодијске равни: *акцентнајски модел крајкоузлазни акценат* + *јосијакцентнајска дужина*, и дублетне облике према *Речнику српској језика* Матице српске. Први модел подразумева појаву дугоузлазног акцента на месту поста акценатске дужине у зависним падежима, па отуда *кањон* / *кањона* и *мандрил* / *мандрила*, али и појаву дублетности (однос краткосилазни / краткоузлазни) у примеру типа *рајнчер* / *ра̀нчер*. Резултати показују да од 134 испитаника њих 82 (61,2%) лексему *кањон* изговара према стандарду, док 45 (33,6%) нема поста акценатску дужину, а чува краткоузлазни акценат. Само 7 испитаника (5,2%) казало је да не зна како изговара ову лексему. Ипак, лексема *цијар* предњачи са краткоузлазним акцентом без поста акцентске дужине (48,5%), а 61 испитаник (45,5%) поштује стандард. Само 9 испитаника (6%) не зна како је изговара. Трећу лексему, *оркан*, 67 испитаника (50%) изговара према стандарду, а 60 (44,8%) има краткоузлазни акценат, али не и поста акценатску дужину. Само 7 испитаника (5,2%) не зна како изговара ову лексему.

Графикон 5. Прозодијска анализа двосложне именице шпанског порекла *оркан*

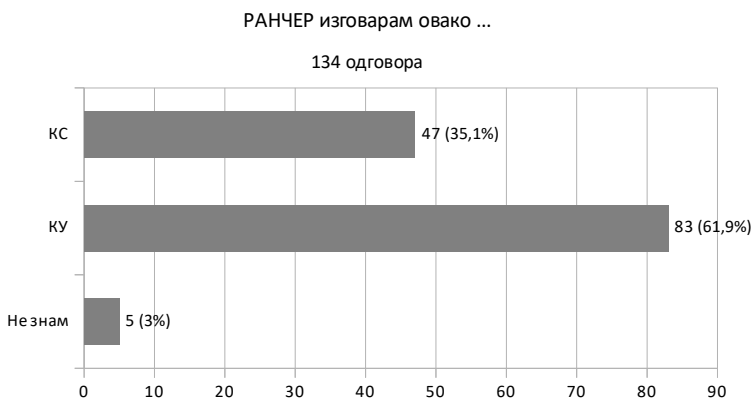

Када се погледа акценатски модел *крајкоузлазни акценат* + *јосијакцентнајска дужина*, примећује се тенденција губљења поста акценатске дужине¹⁸. Дужину, очекивано, немају Београђани (36 њих) и Јужна Србија (9) код лексеме *кањон*, односно 47 Београђана у примеру *мандрил* и *оркан*.

¹⁸ О поста акценатској дужини мноштво је написаних радова. Тако је А. Пецо у *Основи ма акцентологије српскохрватској језика* приметио да губљење дужина може зависити „како од природе акцентованог слога тако и од темпа говора” (Пецо 1971 :156). Ипак, говори прелазног типа, какав је београдски, увелико немају квантитет поста акцентованог слога. Зато је М. Ивић

Други акценатски модел је питање дублета двосложних именица шпанског порекла у српском језику. Материјал су чинили примери типа *кѡндор / кѡндор*, *ра̑нчер / ра̑нчер*, и *ма̑ндрѡл / ма̑ндрѡл*. Истраживање је показало да субјекти лексеми *кондор* изговарају поштујући прозодијски стандард (48,5% предност да је дугосилазном акценту, а 47,8% краткосилазном). Они који нису знали како ову лексеми изговарају чинили су 3,7%. Предност је дата краткоузлазном акценту уместо очекиваног краткосилазног. Тако 61 Београђанин и 22 испитаника из Западне Србије кажу да је уобичајенији.¹⁹ Ево резултата.

Графикон 6. Прозодијска анализа двосложне именице шпанског порекла *ранчер*

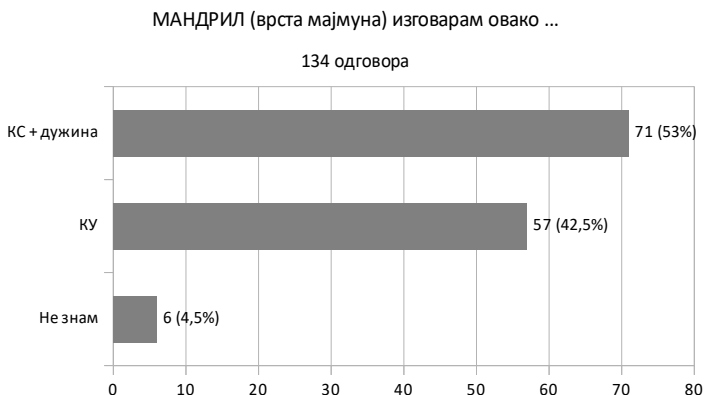
Ипак, изненадили су резултати лексеми *мандрѡл*, где је 71 испитаник (53%) рекао да ову лексеми изговара са *крајкоузлазним акценѡиом + ѡсѡиакценѡискѡм дужѡниѡм*, и то 52 из Београда, што је дискутабилно имајући у виду да Београд нема поста акценатске дужѡне. Мањи проценат испитаника (42,5%) рекао је да ову лексеми изговара са краткоузлазним акценѡом без дужѡне, а 4,5% се двоумило. Треба узети у обзир чињеницу да су ово истра-

у делу *О Вуковѡм и вуковском језику* навела да је та карактеристика добила масовни карактер не само у Београду, већ и у другим стратешки важним центрима, па зато не би требало следити препоруке прозодијске нормѡ, јер се тако чини изгледним инсистирање на „фолклорном облику који је закопан у дѡлеким брдѡма где људи јѡш на огњѡштѡма пеку хлеб“, алудирајући на вук–даничићеву прозодијску норму из XIX века, уместо на модерним тековинама у којѡма предњачѡ велики центри попут Београда и Новог Сада (Ивић 1997: 40).

¹⁹ А. Пеѡ (1971), говорећи о акценатским изменама у прогресивнијим штокавским говорима, наводи да процес померања акцената за јѡдан слѡг ка почетку речи у циљу стварања узлазних акцената није био ни „терѡријално ни хронѡлошки јѡдинствен“ (Пеѡ 1971: 47), па је најпре захватио говоре херцѡгѡвачког типа „крајѡм XIV и роѡѡтком XV века“ (Пеѡ 1971: 48), све захваљујући „akutski intoniranim predakcenatskim slogovima“ (Пеѡ 1971: 49). Пеѡ наводи да „odstupanja se, sporadično, mogu javiti u rečima stranoga porekla“ (Пеѡ 1971: 51), што се истраживањѡм није потврѡдило.

живање чинили углавном средњошколци и студенти којима се указује на значај стандардне прозодијске норме у образовном систему и животу. Ипак, ова популација дала је драгоцене резултате у осталим деловима овог истраживања па је њихово учешће веома важно. Следи графички приказ акцента лексеме *мандрил*.

Графикон 7. Прозодијска анализа двосложне именице шпанског порекла *мандрил*

6. ЗАКЉУЧАК

Према *Речнику српскога језика* Матице српске, у српском језику нема много именица аутохтоно шпанског порекла. Грађа показује 27 двосложних. Већина њих у српски језик дошла је преко језика посредника, а изворно су из латинског, мајанског и из других језика. Такве лексеме обухватају различите тематске групе које се тичу живота човека.

Истраживање је показало да српска лингвокултурна заједница нема изражен негативан став, стереотипе ни предрасуде према двосложним именицама шпанског језика. Ипак, поједине лексеме шпанског порекла „изненадиле” су субјекте када је реч о пореклу упркос фреквентној употреби у српском језику.

Да се закључити да је језик у тесној вези са мишљењем, а мишљење је антропоцентричнога карактера и садржи културолошке обресе. Ипак, културолошки маркиране лексеме у овом истраживању нису тако бројне, што показује флексибилан став српске лингвокултурне заједнице према именицама које су биле предмет овог истраживања.

Према истраживању, прозодијски не постоји јаз на релацији наше–страно, па су именице које су анализирани субјекти изговорили углавном у складу са прозодијском нормом, с тим да постоји тенденција губљења по-

стакценатске дужине. Разлог томе треба видети у броју слогова – двосложне именице се најпре прозодијски адаптирају, али и чињеници да образовни систем води рачуна о стандардној прозодијској норми, а већину популације чинили су средњошколци и студенти. Истраживање је показало да испитаници немају негативан став према двосложним хиспанизмима, па и ту чињеницу треба посебно истаћи.

Семантички, занимљиве резултате дали су примери за које се испоставило да су испитаницима непознати, показујући како формирају ментални лексикон и какву језичку слику света има свако од њих.

ИЗВОРИ

Dragičević, Piper, Stefanović (2011): R. Dragičević, P. Piper, M. Stefanović, *Obratni asocijativni rečnik srpskog jezika: Od reakcije ka stimulusu*, Beograd: Službeni glasnik.

REAL ACADEMIA ESPAÑOLA (2024): azteca. *Diccionario de la lengua española*, 23.^a ed., [versión 23.7 en línea]. <https://dle.rae.es/azteca?m=form>, 18. 8. 2024.

---. cigarrillo. *Diccionario de la lengua española*, 23.^a ed., [versión 23.7 en línea]. <https://dle.rae.es/cigarrillo?m=form>, 18. 8. 2024.

---. cigarro. *Diccionario de la lengua española*, 23.ª ed., [versión 23.7 en línea]. <https://dle.rae.es/cigarro>, 18. 8. 2024.

---. contrario, ria. *Diccionario de la lengua española*, 23.ª ed., [versión 23.7 en línea]. <https://dle.rae.es/contrario?m=form> 18.8.2024.

---. gringo, ga. *Diccionario de la lengua española*, 23.ª ed., [versión 23.7 en línea]. <https://dle.rae.es/gringo?m=form>, 18. 8. 2024.

---. macho. *Diccionario de la lengua española*, 23.^a ed., [versión 23.7 en línea]. <https://dle.rae.es/macho?m=form> 18. 8. 2024.

Garsija Markes (2012): G. García Márquez, *Clave Diccionario de uso del español actual*, Madrid: Ediciones SM.

Gerzić (2012): B. Gerzić, *Rečnik srpskog žargona*, Beograd: Bookbridge.

Klajn, Šipka (2006): I. Klajn, M. Šipka, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*, Novi Sad: Prometej.

Pavlović Samurović (1993): Lj. Pavlović Samurović, *Leksikon hispanoameričke književnosti*, Beograd: Savremena administracija.

Piper, Dragičević, Stefanović (2005): P. Piper, R. Dragičević, M. Stefanović, *Asocijativni rečnik srpskog jezika: Od stimulusa ka reakciji*, Beograd: Beogradska knjiga.

RSJ (2011): *Rečnik srpskoga jezika: Izmenjeno i popravljeno izdanje*, Novi Sad: Matica srpska.

Vinja, Musanić (1971): V. Vinja, R. Musanić, *Španjolsko-srpskohrvatski rječnik*, Zagreb: Školska knjiga.

ЛИТЕРАТУРА

Bartminjski (2011): J. Bartminjski, *Jezik – Slika – Svet. Etmolingvističke studije*, Beograd: Slovo slavia.

Godard, Vježbicka (2014): C. Goddard, A. Wierzbicka, *Words and Meanings. Lexical Semantics across Domains, Languages and Cultures*, 6th ed., Oxford: Oxford University Press.

Ivić (1997): M. Ivić, *O Vukovom i vukovskom jeziku*, Beograd: Biblioteka XX vek.

Peco (1971): A. Peco, *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*, Beograd: Naučna knjiga.

Rajić (1995) J. Rajić, Hispanizmi u srpskom jeziku i njihov tretman u *Rečniku srpskohrvatskog književnog jezika* Matice srpske i *Rečniku srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika* SANU, *Južnoslovenski filolog*, LI, Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti i Institut za srpski jezik SANU, 241–246.

Milena M. Stojanović

Ana Marija B. Ostojić

University of Belgrade

Faculty of Philology

PhD Students

DISYLLABIC NOUNS OF SPANISH ORIGIN IN THE SERBIAN LANGUAGE – A LINGUOCULTURAL AND PROSODIC APPROACH

Summary: In this study, certain disyllabic nouns of Spanish origin in the Serbian language (27) were analyzed using data excerpted from the *Matica Srpska Dictionary of the Serbian Language* (93) and other relevant Spanish language dictionaries, as well as an online survey based on associative analysis, to assess the awareness of the Serbian linguocultural community regarding these nouns and their use in relation to synonymous native-origin nouns. The study also examined the extent to which the nouns under investigation are prosodically connected to stereotypes and prejudices. The results indicated that stereotypes and prejudices were not significantly prevalent, and the main issue is a lack of understanding of the semantics of certain examples (e.g., *gringo*, *mandrill*). Prosodically, most disyllabic nouns of Spanish origin in the Serbian language are adapted, and subjects do not have prejudices. However, in most cases, the post-accentual length is lost in the pattern of *short-rising accent + post-accentual length*. Nonetheless, some examples, such as *cigar* and *league*, were etymologically surprising to the participants.

Keywords: lexicology, Hispanisms, prosody, accent of Hispanisms, words of foreign origin, linguoculturology, culturally marked lexemes.